

**Sisekaitseakadeemia
Justiitskolledž**

**Toomas Meriküll
KK030**

**ELUAEGSET VANGLAKARISTUST
KANDVATE
KINNIPEETA VATE VANGISTUSE
TÄIDEVIIMISE
KORRALDAMINE.**

Lõputöö.

**Juhendaja:
Gunnar Bergvald**

Tallinn 2006

REFERAAT

Antud diplomitöö „ELUAEGSET VANGLAKARISTUST KANDVATE KINNIPEETAVATE VANGISTUSE TÄIDEVIIMISE KORRALDAMINE.”

(T. Meriküll 2006) maht on 37 lehekülge. Kasutatud on 10 allikat ning diplomitöö on kirjutatud eesti keeles. Resümee on kirjutatud venekeeles.

Märksõnad, mis peegelduvad diplomitöös käsitletud ainevaldkonda, on järgmised: eluaegne vanglakaristus (surmanuhtlus) kui erakordne karistusmäär, eluaegsed vangid ja nende vangistuse täideviimise korraldamine, nende kinnipidamistingimused, sotsiaalsed suhted ja resotsialiseerimine , võrdlusmoment teiste riikide eluaegse vangistuse täideviimise korraldamisega.

Töö eesmärgiks on analüüsida meie tänast seisust sellise kategooria kinnipeetavate suhtes , teha ankeetküsitlusi ja intervjuusid kinnipeetavatega, tuua näited mõningatest kohtulahenditest, võrrelda meist arenenumate riikide tegevusega samas valdkonnas, teha omapoolsed ettepanekud eluaegsete vangide vangistuse täideviimise paremaks korraldamiseks.

Uurimisobjektiks eluaegsed vangid, kui minu arvates eraldi kohtlemist vajav kategooria, ning nende vangistuse korraldamine alates vastuvõtufaasist kuni nende võimaliku ennetähtaegse vabastamiseni.

Uurimuse kandvaks teljeks on vangistuse täideviimise analüüs, seadusandlikud aktid ning kinnipeetavate suhtes rakendatavad sotsiaalsed programmid. Uurimisaineks on praegused kitsaskohad ning sellise kategooria kinnipeetavatele vähe tähtsust omistavad seisukohad ja põhimõtted. Uurimistulemusena tehakse mõningad ettepanekud sellise kategooria kinnipeetavate vangistuse paremaks korraldamiseks.

SISUKORD

REFERAAT.....	2
SISUKORD.....	3
SISSEJUHATUS.....	4
1.ELUAEGNE VANGLAKARISTUS JA SURMANUHTLUS, KUI KÕRGEMAD JA ERAKORDSEMAD KARISTUSEMÄÄRAD.....	6
1.1 Eluaegne vanglakaristus karistusseadustiku tähenduses.....	7
1.2. Vabadusekaotuse täideviimise mudelid läbi sajandite.....	10
2. ELUAEGSET VANGLAKARISTUST KANDVATE KINNIPEETAVATE VANGISTUSE TÄIDEVIIMINE INGLISMAAL, SAKSAMAAL(TEGELI VANGLAS) JA SOOMES.....	14
2.1 Eluaegse vanglakaristuse täideviimine Inglismaal.....	14
2.2.Eluaegse vanglakaristuse täideviimine Saksamaal (Tegeli Vangla näitel).....	19
2.3 Eluaegse vanglakaristuse täideviimine Soomes.....	23
3. ELUAEGSE VANGLAKARISTUSE TÄIDEVIIMINE EESTIS.....	24
KOKKUVÕTE.....	34
RESÜMEE.....	35
KASUTATUD ALLIKAD.....	37

SISSEJUHATUS

Antud teema valikul lähtusin enda arvates aktuaalsest probleemist, kuna sellise kategooria kinnipeetavate arv on järk-järgult kasvanud (praeguseks on eluaegset vanglakaristust kandvate kinnipeetavate arv tõusnud juba 35-le) ning nende vanus on keskmiselt seal 35-40 eluaasta vahel. Kõige vanem eluaegne kinnipeetav on sündinud 1951. aastal ja kõige noorem sündinud aastal 1980. aastal. Seega on meil juba tänaseks kerkinud üles tõsine probleem sellise kategooria kinnipeetavate vangistuse täideviimise (sisuliselt nende elu) korraldamise suhtes. Praegu kehtivates seadusandlikes aktides praktiliselt puuduvad mitmesugused vajalikud sätted eluaegset vanglakaristust kandvate kinnipeetavate vangistuse korraldamisest.

Uuritav probleem seisneb minu arvates ebapiisaval rõhuasetamisel eluaegsete vangide kategooriale , seda kategooriat kinnipeetavaid ei ole isegi ära märgitud Vangistuseseaduse § 12-s, kus on ära toodud eraldihoidmise printsiibid.

Lisaks tingis lõputöö vajalikkuse praktilise töö kogemus, sest puutudes kokku isiklikult sellise kinnipeetavate kategooriaga igapäevaselt, avalikkuse ette tulnud info põhjal ning kuulates kolleegide vestlusi ja kommentaare teistest vanglatest võib teha järelduse, et sellised vanglasukad ja nende vangistuse täideviimine on väga tõsine probleem tänases vanglasüsteemis ning minu arvates ei pöörata sellele piisavalt tähelepanu.

Uurimuse eesmärgiks kirjeldada ja analüüsida meie tänast seisust , teostada ankeetküsitlused ja intervjuud sellise kategooria kinnipeetavatega, võrrelda meist arenenumate riikide tegevusega samas valdkonnas, teha omapoolsed ettepanekud eluaegsete vangide kinnipidamise paremaks korraldamiseks.

Uurimisobjektiks on eluaegsed vangid, kui kategooria kinnipeetavaid, kes minu arvates vajavad eraldi kohtlemise põhimõtteid.

Uurimisaineks on vangistuse täideviimise korraldamise kitsaskohad, seadusandlikud aktid ning selle probleemi ülestõstatamise vajadus.

Uurimisandmete kogumismeetoditeks on teaduskirjanduse ülevaade, intervjuud ning ankeetküsitlused kinnipeetavatega, vaatlused ja tähelepanekud, seadusandlust puudutavate dokumentide ülevaade, kohtulahendid.

Samas tuleb seda teemat vaadelda ka veidi laiemalt seoses Eesti Vabariigi kuulumisega Euroopa Liitu ning sealt tulenevate võimaluste rakendamisega. Töös on välja toodud võrdlusmomente ka mõningate teiste riikide eluaegset vangistust kandvate kinnipeetavate vangistuse täideviimisest.

Käesolevas töös keskendutaksegi eluaegset vanglakaristust kandvatele kinnipeetavatele kui eraldi kohtlemist vajavatele, nende kinnihoidmisprintsipidele ning nende suhtlemisele teiste isikutega, vajadusele pöörata nendele rohkem tähelepanu nende vangistuse täideviimise korraldamisele ja resotsialiseerimisele.. Töö autor otsib neid võtmekohti, kus võimalikult optimaalselt, rahumeelsemalt ning elukeskemalt oleks võimalik sellise kategooria kinnipeetavatega ja kinnipeetavatel meie ühiskonnas edasi eksisteerida, kus inimesel on olemas nn see tunnel, aga ei ole praktiliselt ei tunneli lõppu ega ka valguskiirt seal lõpus. Põgusalt peatutakse ka surmanuhtlusel kui samamoodi kõrgeimal ja erakordsemal võimalikul karistumääral, ühiskonna suhtumisel surmanuhtlusesse nii meil kui mujal.

Praktikuna võin väita, et selline kategooria kinnipeetavaid vajab ikkagi eraldi kohtlemist, eraldi hoidmist vähemalt vastuvõtufaasis, vastavaid tingimusi (kordade ja tegevusjuhendite koostamisele) nende kinnipidamiseks, selliste kinnipeetavate vangistuse planeerimisel suuremat rõhku pöörama vastuvõtufaasile, nendega tegelevad töötajad peavad olema saanud eraldi koolituse jms. Samas ei tohi loomulikult unustada ka ühiskonna turvalisust, seega peab vanglasüsteem tagama nende kinnipeetavate viibimise kindlalt trellide ja lukkude taga, nagu seda on määranud kohus, nende õiguskuuleka käitumise ja samuti resotsialiseerimise läbi seadusandluses sätestatud regulatsiooni hoobade.

Minu nägemuse järgi oleks oluline sisse tuua vangistusseadusesse mõiste eluaegne (miks mitte ka pikaajaline) kinnipeetav ning vastavalt sellele luua nendega tegelemiseks ettenähtud korrad, valmistada ette spetsiaalset personali ja palju muid väiksemaid vajalikke reguleerivaid akte nende vangistuse korraldamiseks, sest elu on näidanud selle vajalikust mõttetute kohtuprotsesside näol.

Silmas pean siin „eluaegsete” kinnipeetavate paigutamist –eraldamist vanglate lõikes nn spetsialiseerumist, vangistuse täideviimise vastuvõtufaasist (millest minu arvates ikkagi peab algama tema vangistuse täideviimise planeerimine ja resotsialiseerimine), nende päevakava, ümberpaigutamise põhimõtteid (lähtudes VSE § 11 mõistest) jms

1. ELUAEGNE VANGLAKARISTUS JA SURMANUHTLUS, KUI KÕRGEMAD ERAKORDSEMAD KARISTUSE MÄÄRAD.

Kuna Nõukogude ajast on meil veel selgelt meeles, et siis oli maksimum karistusemäär vastavate kuritegude sooritamiste eest surmanuhtlus, siis eluaegne vanglakaristus ja selline kategooria kinnipeetavad on meie jaoks suhteliselt uus mõiste. Meil hakati seda Eestis rakendada 90-ndate aastate keskel. Mitmed meil praegu eluaegset vangistust kandvad kinnipeetavad on saanud esmalt karistuseks surmanuhtluse, mis pärast on ümberkvalifitseeritud eluaegseks vangistuseks lähtuvalt Euroopa Liidus valitsevast seisukohast ja karistuspoliitikast.

Üks kõnealustest olevatest kinnipeetavatest on saanud esmalt surmanuhtluse, pärast on see muudetud ümber eluaegseks vangistuseks ning lõpuks on see muudetud ümber 20 –aastaseks vangistuseks.

Inimõiguste konventsioon (1950.a.) ja selle konventsiooni Kuues Protokoll (1983.a.) on läbi rahvusvahelise õiguskäsitluse leidnud Euroopa riikides ja kultuurides ignoreerimatu kandejõu, kus loetakse riigil lubamatuks otsustada inimese elu ja surma üle - surmanuhtluse alternatiiviks peetakse eluaegset vangistust.

Surmanuhtlust võib aga tegelikult pidada isegi liiga kergeks karistuseks võrreldes pikaajalise, süümepiinadest ahistatud vangipõlvega. . Teisalt on väidetud, et külmaverelise mõrtsuka puhul on katarsis vähe tõenäoline. Vastupidi, kirjutatakse vanglaasukatest, kes irvitavat: oodake vaid, varsti oleme jälle vabaduses...

Viimasel ajal on aga järjest rohkem kuulda ühiskonna palveid nii Eestis kui ka välja pool ikkagi taastada surmanuhtlus erakordse karistusmäärana , kuid ligemal perioodil kindlasti sinna poole tendentsi ei toimu.

Samasugused arutelud on toimunud Soomes, Inglismaa parlamendis, kus on tugev vähemus, kes järjekindlalt nõuab surmanuhtluse taastamist. Kuna surmanuhtlus on kriminoloogia ja kriminaalpoliitika paljude probleemide keskseks kujukaks näiteks, on põhjust sellele küsimusele tähelepanu pöörata.

(*Laine 1997:144*)

Surmanuhtlusest on ehk kõige rohkem räägitud ja seda on palju uuritud Ühendriikides, kus surmanuhtlust rakendatakse, kuid mitte kõikides osariikides. Surmanuhtluse suhtumine jaotab Ameerika elanikkonna ja ka kriminaalpoliitika asjatundjad kahte leeri. Tõsi küll, surmanuhtluse täideviimine on 200 aasta jooksul suuresti muutunud. Enam ei ole tegemist avaliku etendusega, vaid need viiakse täide varjatult vanglamüüride taga. Ja ka surmanuhtlust on tänapäeval võimalik määrata vaid väheste kuritegude eest. (*Laine 1997: 144*)

Tuginedes Matti Laine väidetele ja uuringutele ei ole üldiselt täheldatud isikuvastaste kuritegude märkimisväärset kasvu, kui surmanuhtlus ära kaotati.

On teadlasi, kes kinnitavad, et surmanuhtlused ja hukkamised võivad koguni suurendada isikuvastaste kuritegude arvu. Räägitakse nn julmuse efekti suurenemisest. Selle all mõeldakse mõju, mida avaldab surmanuhtluse täideviimine ja avalikustamine isikutele, kes on potentsiaalsed mõrtsukad. (*Laine 1997: 145*)

Eesti Vabariigis kannavad praegu eluaegset vanglakaristust 35 kinnipeetavat, see on juba märkimisväärne arv, et hakata mõtlema sellise kategooria vangide vangistuse täideviimist selle sõna otseses mõistes nii seadusandluses ja nende allaktides mõiste väljatoomises kui ka realselt.

Meil on ikkagi vajalik sisse viia selline mõiste nagu eluaegne kinnipeetav ning sellega kaasnevalt nende vangistuse korraldamine, seda tõestab ka teiste arenenud Euroopa Liidu liikmete karistuse täideviimispoliitika, mida ma selles töös ka mõningate maade näidetel ja tuginedes praktilistele kogemustele välja toon.

Siin on minu arvates probleem mitmel tasandil:

1. eluaegsete vangide kinnipidamistingimused , võimalik spetsialiseerumine
2. eluaegsete vangide karistuse täideviimisel vastuvõtufaasi tähtsustamine- mida me soovime sellest inimesest saada, mida sellel inimesel on vaja
3. eluaegsete vangide suhtlemine vanglatöötajatega
4. eluaegsed vangid ühiskonna silmis.
5. sellega kaasnevalt tähelepanu juhtimine vastavate kordade, tegevusjuhiste jms puudumisele ning nende võimaliku väljatöötamise kohta

1.1 Eluaegne vanglakaristus karistusseadustiku tähenduses.

Kuriteod on esimese ja teise astme kuriteod. Esimese astme kuritegu on süütegu, mille eest on käesolevas seadustikus raskeima karistusena ette nähtud tähtajaline vangistus üle viie aasta, eluaegne vangistus või sundlõpetamine(see kehtib juriidiliste isikute suhtes).

Mõrv on tahtliku tapmise enamohtlik koosseis ning kujutab endast raskeimat isikuvastast süütegu ning on määratletud raskendavate asjaolude loeteluna KarS §114-s.

Karistusseadustiku § 114 sätestab ;

Tapmise eest, kui see on toime pandud:

- 1) piinaval või julmal viisil;
- 2) üldohtlikul viisil;
- 3) kahe või enama isiku suhtes;
- 4) vähemalt teist korda;
- 5) seoses röövimisega või omakasu motiivil;
- 6) teise süüteo varjamise või selle toimepanemise hõlbustamise eesmärgil;
- 7) lõhkeseadeldise või lõhkematerjali kasutamisega,--

karistatakse kaheksa kuni kahekümne aastase või **eluaegse** vangistusega.

Isikuvastastest süütegudest on see paragrahv kõige rangema karistusega ja tapmise raskem koosseis ning subsumeeritakse juhul, kui esinevad üks või mitu käesoleva paragrahvi punktides loetletud asjaolu. (*Sootak , Pikamäe 2004: 296,297*)

Eluaegne vangistus on erakorraline karistus, mille kohaldamist peavad põhjendama äärmuslikud üld- ja eripreventiivsed asjaolud. Eluaegse vangistuse mõistmisel peab kohus põhjalikult motiveerima, kuidas isiku süü suurus tingib eluaegse vangistuse kohaldamise ning miks on süüdlase hoidumine kuritegude edasisest toimepanemisest ja õiguskorrahuvide kaitsmine saavutavad eluaegse vangistuse mõistmisega. Eluaegne vangistus on karistusliik, mis liitkaristuse mõistmisel teiste põhikaristustega ei kumuleeru: kui isik tunnistatakse süüdi mitme kuriteo panemises ja nendest ühe eest mõistetakse eluaegne vangistus, siis mõistetakse ka liitkaristusena üksnes eluaegne vangistus (§64 lg 4). Küll aga võib eluaegsele vangistusele lisaks mõista lisakaristusi, sh ka rahalist karistust lisakaristusena. Ebaotstarbekaks tuleb siiski pidada koos eluaegse vangistusega § 49-52 sätestatud õiguste äravõtmises seisnevate lisakaristuste kohaldamist.

(*Sootak, Pikamäe 2004: 171*)

Karistuse kinnine täideviimine puudutab vabadusekaotust kui kõige raskemat kriminaalkaristuse liiki. Vabadusekaotus seisneb isikult vabaduse ,eelkõige liikumisvabaduse, võtmises.

1.2 Vabadusekaotuse täideviimise mudelid läbi sajandite.

Sajandite jooksul on õiguslikud reeglid ja vangla karm reaalsus välja kujundanud mitmeid vabadusekaotuse täideviimise mudeleid, et kujundada kinnipeetavate elu- ja töökorraldust. Algselt välja mõeldud vanglasüsteemi reformimiseks kõige paremate karistamismeetodite vaimus on vangla despotlikus ikka ja jälle sundinud vabadusekaotuse täideviimise korraldamiseks otsima uusi lahendusi. Vajadusest ühitada karistuse eesmärged vangla suletusest tulenevate iseärasustega on erinevatel aegadel erinevates riikides tekkinud neli vabadusekaotuse täideviimise mudelit:

- ✓ üldrežiim
- ✓ kamberrežiim
- ✓ segarežiim
- ✓ progressiivsüsteem

Vaatamata sellele, et kõik nimetatud neli mudelit on kunagi olnud äärmiselt levinud, on tänapäevaks neist kasutusele jäänud vähesed. (*Sootak, Pikamäe 2001:79*)

Üldrežiimi puhul hoitakse kõiki kinnipeetavaid- olles eelnevalt loomulikult eraldanud naissoost kinnipeetavad meessoost kinnipeetavatest ja täiskasvanud alaealistest- nii päeval kui öösel koos suurtes ruumides ning neid eraldada üksteisest kogu karistusaja jooksul.

Kamberrežiim on üldrežiimi täielik vastand ning see seisneb kinnipeetavate täielikus eraldatuses: kinnipeetavaid hoitakse nii päeval kui ka öösel üksikkambrites, mis välistab igasuguse omavahelise suhtlemise. Kamberrežiimil toimub kinnipeetavate igapäevane elu absoluutses üksinduses: kinnipeetav magab, sööb ja töötab omaette kambris, väljudes sellest vaid korrapärasteks jalutuskäikudeks.

Segarežiim seisneb kahe eelpool käsitletud vabadusekaotuse korraldamise kombineerimises. Kujunes välja vastureksioonina kamberrežiimile, mida selle esmakordse kasutamise koha, New Yorgi osariigi väikelinna Auburni 1816.a

asutatud vangla järgi hakati erialakirjanduses nimetama auburni režiimiks. Sarnaselt kamberrežiimile toimub segarežiimi puhul kinnipeetavate eraldamine ööseks neile ettenähtud kambritesse, kuid päeval on kinnipeetavatel lubatud vangla territooriumil vabalt ringi liikuda ning nad rakendatakse tööle.

Progressiivsüsteem erineb eelpool käsitletud vabadusekaotuse täideviimise mudelitest niivõrd, et seda on isegi raske režiimiks nimetada: progressiivsüsteemi eesmärgiks ei ole mitte üksnes vabadusekaotuse täideviimise korraldamine täideviimiseesmärkidest lähtudes, vaid ka kinnipeetavate parandamine.

Tulenevalt VS §-dest 8 ja 10 kasutatakse Eesti Vanglates vabadusekaotuse täideviimise mudelina auburni ehk segarežiimi, mis tähendab, et päeval on kinnipeetavatel lubatud vabalt liikuda vangla territooriumil, kuid ööseks eraldatakse kinnipeetavad neile ettenähtud kambritesse või tubadesse. Nähes kinnise vangla üldtingimustena ette segarežiimi, lubab VS §8 kinnipeetavatel äratusest öörahu alguseni vangla territooriumil vabalt liikuda VSKE-s ettenähtud kohtades, kuid öörahu algusest kuni äratuseni tuleb kinnipeetavad eraldada nende kambritesse.

Vangistuse täideviimise eesmärk on kinnipeetavate suunamine õiguskuulekale käitumisele. (*Vangistusseadus § 6*).

Kui vabadusekaotusega karistatud süüdimõistetute kohtuotsus on jõustunud ning esimese astme kohus on saatnud lahendi Justiitsministeeriumisse täitmiseks, siis esmalt tuleb määratleda, millisesse vanglasse süüdimõistetute paigutada. Kuna Eesti Vabariigis on mitmeid vanglaid, mis vabadusekaotuse täideviimise efektiivsuse huvides on spetsialiseerunud erinevatele süüdimõistetutele või erineva kestusega vabadusekaotuste täitmisele, siis polegi sellele küsimusele lihtne vastata. Probleem on seda komplitseeritum, et lisaks sellistele objektiivsetele kriteeriumitele tuleb kinnipeetavate paigutamisel arvestada ka paljusid subjektiivseid kriteeriume, nagu kinnipeetava vanus ja sugu, ametialase kättemaksu oht, läbisaamine vanglas eesootavate kaaskinnipeetavatega, nn

kuritegelikud sidemed. Niisiis on kinnipeetavate paigutamine vanglasse üsna keeruline ülesanne, mille eesmärgiks on kinnipeetavale leida vangla, mis võimaldab talle sobivate resotsialiseerumisprogrammide läbiviimist, kuid kindlustaks ka meie kolooniatüüpi vanglate tingimustes kinnipeetava julgeoleku.

(*Sootak, Pikamäe 2001: 88*)

Kogu see eelpool väljatoodud selgitus on lühidalt väljatoodud Vangistusseaduse paragrahvides 11 ja 12.

Paigutamise teemal on oluline seetõttu peatuda, et eluaegset vanglakaristust kandva kinnipeetava paigutamisel on primaarne see, et ta tuleb kindlasti paigutada esmalt kinnise vangla kambertüüpi eluosakonda ning sealt alustada tema vastuvõtufaasis toimuvaid vangistuse täideviimise protsesse ellu viima.

Kinnipeetava karistuse kandmise koha sätestab ära Vangistusseaduse § 5 – täitmisplaani sätestab kinnipeetava ning vastuvõtmiseks pädeva vangla ja selle täitmisplaani kinnitab justiitsminister. Selleks pädevaks vanglaks peab minu arvates olema ikkagi mõni kaasaegne vangla (praegu on meil selleks Tartu Vangla, tulevikus võiks olla ka Viru Vangla).

Siit ka minu esimene probleemi püstitus ja selle täitmise vajadus (täitmiskavas peaks hakkama arvestama vanglate spetsialiseerumisega).

2.ELUAEGSET VANGLAKARISTUST KANDVATE KINNIPEETAVATE VANGISTUSE TÄIDEVIIMINE INGLISMAAL, SAKSAMAAL (TEGELI VANGLA) JA SOOMES.

Enne kui läheme Eesti Vabariigis eluaegset vabadusekaotust kandvate kinnipeetavate vangistuse täideviimise juurde, tahaks ikkagi tuua võrdlused teiste Euroopa riikide analoogsete kinnipeetavate vangistuse täideviimisest. Oleme ju ikkagi Euroopa Liidu liikmed ning ka siin on meil palju teistelt arenenud riikidelt õppida ning kogemusi omandada.

2.1 Eluaegse vanglakaristuse korraldamine Inglismaal

Inglismaal on mitu erinevat eluaegse vangistuse tüüpi:

- Kui isik on süüdi tunnistanud kuriteos (mõrv), mille eest kohus saab mõista karistuseks ainult eluaegse vangistuse, siis selliseid kinnipeetavaid nimetatakse *mandatory lifer* (pealesunnitud eluaegne karistus). Selliste kinnipeetavate puhul määrab siseminister kandmisele kuuluva karistuse pikkuse, võttes arvesse kohtu poolt tehtud ettepanekuid ja kinnipeetava enda poolt tehtud avaldusi.
- Kui isik on süüdi mõistetud ja talle on määratud maksimaalne karistus mõne teise raske kuriteo toimepanemise eest (näiteks ettekavatsemata tapmine, atentaat, vägistamine, pederastia, relvastatud röövimine või süütamine), siis selliseid süüdimõistetuid tuntakse kui *discretionary lifer* (kontrollitud eluaegne karistus). Sellise karistuse määramisel leiab kohus,

et antud isiku poolt on olemas teatud aja jooksul uue raske kuriteo toimepanemise risk. Samas määrab kohus kindlaks ka aja, mis tuleb kinnipeetaval ära kanda, enne kui ta saab taotleda vabastamist.

- Kui kohus otsustab karistuse määramisel, et isiku osas, kes on toime pannud uue raske või seksuaalkuriteo, on olemas erakorralised asjaolud (s.h ka uue kuriteo toimepanemise riski olemasolu puudumine) ja määrab talle karistuseks automaatse eluaegse vangistuse, siis selliseid kinnipeetavaid nimetatakse *automatic lifer* (automaatne eluaegne vangistus). Ka siin määrab kohus kindlaks aja, mis tuleb enne vabanemist süüdimõistetul ära kanda.

Seega on kõik eluaegse vangistuse tüübid kindlaksmääramata pikkusega, mis tähendab seda, et süüdimõistetud jääb vanglasse kuni ajani, mil leitakse et tema vabastamine on ühiskonnale ohutu. Nii leidubki eluaegset vangistust kandvate kinnipeetavate hulgas ka neid, kes on toime pannud eriti jõhkra kuriteo ning ei kuulu vabastamisele ja jäävad vanglasse kogu oma eluks.

Peamisteks faktoriteks, mis määravad kui kauaks jääb isik vanglasse, on:

- ärakandmisele kuuluv karistus;
- ilmnunud probleemne käitumine karistuse kandmise ajal;
- kinnipeetava reaalne ühiskonnaohtlikkus, (see on ka kõige olulisemaks faktoriks vanglas oleku aja pikkuse määramisel).

Üldjuhul on keskmine kandmisele kuuluv karistusaeg **14-15 aastat**; alles seejärel võib isik esmakordselt taotleda tingimisi vabastamist. See aeg võib olla lühem, kuid samas süüdimõistetud, kes on toime pannud raske kuriteo, peavad seda õigust ootama aga tunduvalt kauem (näiteks määrati Ian Huntley'le karistuse miinimumajaks 40 aastat).

Igale eluaegset vangistust kandvale kinnipeetavale koostatakse *life sentence plan* (LSP), mis sisaldab endas kõike, mis puudutab kinnipeetava isikut ja tema probleeme (näiteks narkootikumid, alkohol, meeleolu või seksuaalprobleemid) aga ka üksikasju selle kohta, kuidas (milliste kohtlemismeetodite toel) nende probleemidega vanglas toime tulla. Igal aastal uuendavad kinnipeetavaga vahetult tegelevad vanglaametnikud viimase LSP-d.

Tingimisi vabanemiseks valmistumisel on esmaseks asjaks tegeleda nende probleemidega, mis on põhjustanud kuriteo toimepanemise. Probleemide väljaselgitamine kinnipeetava LSP koostamisel toimub koostöös kinnipeetava enesega. Probleemide arutamine aitab suunata kinnipeetavat vajalikesse programmidesse (näiteks programmid seksuaalkurjategijatele, programmid narkootikumide või alkoholi tarvitamisest võõrutamiseks jne). Selline erinevates programmides osalemine aitab vähendada uue kuriteo toimepanemise riske ja vähendada seeläbi ka ohtu ühiskonnale.

Eluaegsed kinnipeetavad kannavad oma karistust erinevates vanglates. Ühendkuningriigis on eluaegset vangistust kandvatele kinnipeetavatele mõeldud 80 erinevat vanglat. Kus vanglas üks või teine isik hakkab oma karistust kandma, sõltub tema soost, vanusest ja riski suuruselt.

Vanglad on jaotatud nelja kategooriasse: *dispersal prisons* (hajutatud vanglad, kus kannavad karistust kõrge riskiga kinnipeetavad); B-, C- ja D-kategooria (avatud vangla) vanglad.

Kinnipeetavatele, kes kannavad oma karistust C-kategooria vanglas ning kelle karistusaja lõpuni on jäänud 4 aastat, antakse võimalus koos vanglaametnikuga viibida väljaspool vanglat. Selliste väljaviimiste eesmärgiks on harjutada kinnipeetavat ühiskonnaga ning samal ajal kontrollida tema käitumist, usaldusväarsust ja motiveeritust.

Kaks aastat enne vabanemist suunatakse enamus eluaegsetest kinnipeetavatest **avatud vanglasse**. See annab võimaluse kontrollida ja hinnata kinnipeetavat olukorras, mis on kõige lähedasem olukorrale pärast vabanemist. Avatud vangla valmistab kinnipeetavat ette naasmiseks tavaühiskonda ja nii on ka kinnipeetavale lubatud kontaktid kohalike vabaduses viibivate inimestega. Avatud vangla on tavaliselt eluaegsele kinnipeetavale šoki, kuna kinnipidamise režiim on tunduvalt kergem kui kinnises vanglas.

Suhtlemine **kriminaalhoolduse järelevalve ametnikuga**, kes külastab kinnipeetavat vanglas, on väga tähtis, kuna ta aitab kinnipeetaval koostada just kinnipeetava edasist elu vabaduses (näiteks elukoht, töökoht, hariduse omandamine, koolitused jne) puudutavaid plaane. Kriminaalhooldusametnik koostöös vanglaametnikuga annab oma parima, et aidata kinnipeetav tagasi ühiskonnaellu.

Kinnipeetavad, kes on mõistetud eluks ajaks vanglasse, vabastatakse vanglast nn elu litsentsiga (*life licence*), kui tingimisi vabastamise komisjon kiidab heaks nende tingimisi vabastamise. Elu litsents kehtib kogu kinnipeetava ülejäänud elu. Esimestel aastatel sisaldab litsents teatud nõudeid, mille täitmist jälgib

kriminaalhoolduse järelevalveametnik ning milleks on: kindlaksmääratud kokkusaamised järelevalveametnikuga, kohustus lubada ametnikul külastada oma kodu, mitte vahetada töö- või elukohta ilma järelevalveametnikku sellest teavitamata. Samas on järelevalveametnik kohustatud igal viisil abistama kinnipeetavat tavaühiskonda naasmisel ning osutama talle selleks igakülgselt abi.

Kui *Probation Service* ja *Parole Board* leiavad, et vabanenu regulaarne kontrollimine ei ole enam vajalik, siis võivad nad soovitada litsentsi tingimuste muutmist. Samas ei saa see toimuda enne, kui kinnipeetava vabastamisest on möödunud 4-5 aastat (seksuaalkuritegude korral 10 aastat) ning kinnipeetava käitumise suhtes vabaduses ei ole järelevalveametnikul mingeid pretensioone.

Vaatamata sellele, et kinnipeetav ei pea enam hoidma ühendust oma järelevalveametnikuga, jääb kinnipeetava suhtes ikkagi kehtima nn elu litsents ning kui kinnipeetav ei käitu enam õiguskaualekalt, siis võidakse tema osas tühistada vabastamine elu litsentsiga ning kinnipeetav saadetakse tagasi eluaegset vangistust kandma.

(http://www.hmprisonservice.gov.uk/assets/documents/10000589pib_life.pdf)

Terve meie süsteem veel alles suhteliselt noor, et selliseid toiminguid rakendada. 15 aastat ei ole ühe süsteemi jaoks mitte mingi vanus.

2.2 Eluaegse vanglakaristuse täideviimine Saksamaal(Tegeli Vangla) näitel.

Saksamaal (Tegeli Vanglas) on eluaegset vanglakaristust kandvate kinnipeetavate septsioonis töö korraldatud **järgnevalt:**

Sihtgrupp:

III eluosakonnas on seksioon, kuhu saavad vastuvõtuosakonnast kõik eluaegse karistuse saanud kinnipeetavad.

Erandid on kinnipeetavatele, kellel on tuntav aktiivne uimastisõltuvus. Nad paigutatakse esmalt “puhastusseksiooni”, kust saavad III eluosakonda peale nn võõrutusaega.

Kui võõrutusnähtude ilmnemist ei täheldata, paigutatakse kinnipeetavad III eluosakonda B/C- tiiba.

Eluaegsete seksiooni ei paigutata eluaegset karistust kandvaid kinnipeetavaid, kes V eluosakonnas grupiviisiliseks eluks kõlbmatuks on osutunud.

Kinnipeetavad, kelle uimastisõltuvus ei ole aktiivne, paigutatakse kohe peale vastuvõtuosakonnas olemist III eluosakonda eluaegsete seksiooni. Eelduseks on kinnipeetava usaldustäratav soov elada edaspidi sõltuvusaineteta. Soovi tõsiduse kontroll toimub pisteliste uriiniproovidega.

Tegeluse eesmärgid:

Seksiooni saavad kinnipeetavad on erinevad. Esimese grupi moodustavad need, kes on sooritanud eriti raske kuriteo ja saanud selle eest karistuse üle 15 aasta. Sellisel juhul muutub pikemaks ka kohustuslik karistuse 1. faasi läbimine III eluosakonda eluaegsete seksioonis. Teise grupi moodustavad sellised kinnipeetavad, kellele on samuti määratud eluaegne karistus, kuid kes eitavad oma süüd. Nende puhul on eluaegne vangistus sügav šokk. Sellest kahest kinnipeetavate grupist lähtuvalt on töös kaks raskuspunkti:

Arengu jälgimine:

Kinnipeetavad peavad aja jooksul leidma endas jõudu kuriteost rääkida ja seda analüüsida ning karistuse ja sellest tulenevate tagajärgedega leppida.

Tegelus

Siin on eriliselt vajalik kriisisekkumine: süvavestlused sotsiaal- ja/või psühholoogilise teenistusega. Eluaegsetele kinnipeetavatele on oluline kindla päevakava olemasolu, kus oma koht on ka töötamisel. Seega tuleb eluaegsete püüdlusi töö leidmisel igati toetada. Neid tuleb eelistada ka tööalase väljaõppe saamisel. Edaspidi planeeritakse järgmised tegelusmeetmed:

- Grupitöös osalemine (näiteks sotsiaalsete oskuste treening)
- Võlgade reguleerimise alustamine
- Alkoholi- ja /või narkosõltuvust käsitlevas grupitöös osalemine

Sektsiooni paigutatakse ka kinnipeetavad, kes ei oska vajalikul määral saksa keelt. Nende jaoks on esimeseks sammuks osalemine keeleõppes, et edaspidine osavõtt tegelustest võimalikuks saaks.

Kokkuvõttes on sektsiooni läbiviidava töö laiemaks eesmärgiks kinnipeetava arusaamine oma kuriteost ja karistuse täideviimise eesmärkidest. Otseseks eesmärgiks on kinnipeetavate ettevalmistamine karistuse 2. faasiks, so üleviimiseks V eluosakonna lahtisesse sektsiooni.

Kinnipeetava paigutamise V eluosakonda või sektsiooni V/E otsustab ITK komisjon, kus osaleb ka nimetatud eluosakonna ja sektsiooni grupijuht (sotsiaaltöötaja).

Üksikjuhtudel võib komisjon anda kinnipeetavale soovitusel sotsiaalteraapia osakonda paigutamiseks.

Raamtingimused:

Sektsioonis peab töötama vähemalt üks grupijuht.

Tegelus peab toimuma samas võtmes nagu lahtises seksioonis.

Seksioonis peab olema kindlatest inimestest koosnev meeskond, kus inimesed suudavad üksteist vajadusel asendada.

Töömeetodid:

Eluaegsete seksiooni töömeetodid on järgmised:

- Seksiooni kinnipeetavate üldkoosoleku regulaarne toimumine, eriti aktiivne individuaal- ja grupidöö meetodite kasutamine (vägivalla asendamise treening, sotsiaalsete oskuste treening, tegelemine sõltuvusprobleemidega jne)
- Regulaarsed vestlused sotsiaalteenistusega;
- Töökohustus
- Vajadusel aktiivne osalemine õppetöös või tööalases väljaõppes.
- Erandina peale pooleaastast jälgimisperioodi üksikute pikaajaliste kokkusaamiste rakendamine eesmärgiga säilitada sotsiaalseid sidemeid.
- Kinnipeetava soovi motiveerimine vangistuse 2. faasi üleminekuks ja pidev meeldetuletamine, et just 2. faasis algab ettevalmistus soodustuste saamiseks.

Eluaegsete seksioonist III eluosakonna normaalseksiooni ümberpaigutamise kriteeriumid:

Kui **peale 5-aastast** viibimist eluaegsete seksioonis on selge, et kinnipeetav lahtisesse seksiooni ei sobi ja jätkuv viibimine eluaegsete seksioonis ei ole enam otstarbekas, viiakse kinnipeetav ITK komisjoni otsusega üle tavaseksiooni.

Kinnipeetav paigutatakse eluaegsete osakonnast ümber kui on

- Ühekordne kerge narkootikumi leidmine koguses, mis ületab oluliselt isikliku vajaduse, nii et oletada võib diilerlust
- Positiivne uriiniproov, mis näitab kanget narkootikumi (heroiin või kokaiin)

- Kange narkootikumi leidmine

Kui uriiniproov näitab kerge narkootikumi tarvitamist, otsustatakse ümberpaigutamine igal üksikjuhul eraldi.

Otsuse eluaegse kinnipeetava ümberpaigutamiseks tavasektsiooni teeb eluosakonna juhataja grupijuhi ettepaneku põhjal.

Kokkuvõtteks:

III eluosakonda paigutatakse kinnipeetavad, kes vajavad erilist kohtlemist ja jälgimist nii valvurite, grupijuhi kui ka julgeolekuteenistuse poolt.

Eesmärk valmistada kinnipeetavaid ette elamiseks lahtises sektsioonis tingib vajaduse regulaarsete kriisisekkumisvestluste läbiviimise järele. Sektsioonis on palju korrarikumisi ja sellest tulenevaid distsiplinaarkaristusi.

Eluosakonna halduskulud on suured.

Probleemsed on suure konfliktipotentsiaaliga narkosõltuvuses kinnipeetavad B/C tiivas, kus valitseb ruuminappus, ja vastuvõtuosakonnast saabunud, kes ei vaja aktiivset tegelust.

Eluosakonna ehituslikud ja tehnilised tingimused on ebapiisavad ja raskendavad personali tööd, millest on tingitud suhteliselt suur kaadri voolavus.

III eluosakonna tööd võib ühest küljest defineerida kui iseseisvat baastegelust ja teiselt poolt teistele osakondadele ettevalmistavat tegelust.

Iga üksiku kinnipeetava resotsialiseerimine võib õnnestuda vaid siis, kui tundlikumad valdkonnad ressursside minimeerimise (näit. personali- ja materjalikulud) all edaspidi enam ei kannata. Töö raskete klientidega on tõsine väljakutse. Ei tegelda mitte ainult nende klientidega, kelle puhul edu on etteaimatav, vaid erilise tähelepanuga nendega, kus edu saavutamise võimalused minimaalsed tunduvad.

2.3. Eluaegse vanglakaristuse täideviimine Soomes.

Soomes on karistussüsteemi peetud lihtsaks, kuna kuritegude eest määratavate karistusliikide valik on üsna väike. Soome seadusandlus tunneb vaid kaht põhilist karistust:

- ✓ trahv
- ✓ vanglakaristus.

Mõlemal juhul võib karistada kas tingimisi või tingimusteta, kuigi tingimisi trahvimisi tuleb harva ette.

Kuigi trahvimisel on Soome kriminaalõigussüsteemis keskne koht, on meie eesmärgiks ikkagi tuua välja vanglakaristuse teema.

Pärast seda kui türm (range režiimiga vangla) 1975.aastal seadusandlusest kõrvaldati, on Soomes ainult üks vanglakaristuse liik. Vangi võidakse mõista kas **eluks ajaks** või tähtajaliselt. Tähtajalist vangistust võidakse määrata 14 päevast kuni 12 aastani. Vanglakaristused viib täide justiitsministeeriumile alluv vanglasüsteem.

Eluaegse vanglakaristuse saanud vang võib vabaneda täielikult või saada vabaduse tingimisi ainult presidendi armuandmisel (praktiliselt eluaegse vangistuse saanud vangid istuvad ära vähemalt **10-12- aastat**). (*Laine 1997: 151*)

Kuluaarides on kuulda, et Soome karistussüsteem hakkab korraldama eluaegse vangistuse ennetähtaegse vabastamisele eelnevaid toiminguid sügisest korraldama teiste põhimõtete järgi.

3.ELUAEGSE VANGLAKARISTUSE TÄIDEVIIMINE EESTIS.

Nagu eelpool oli juba mainitud kannab Eesti vanglates eluaegset vanglakaristust 35 kinnipeetavat vanuses 25 kuni 55 eluaastat. See on juba piisavalt suur arv kinnipeetavaid, et oleks vajalik hakata mõtlema sellise kategooria kinnipeetavate vangistuse täideviimise, resotsialiseerimise- nende elu korraldamise peale.

Enamus vangide karistusaeg algab 90-ndate keskel ning kehtiva seadusandluse järgi on võimalik nende kinnipeetavate tingimise ennetähtaegne vabastamine toimuda ikkagi alles 30 aasta pärast.

Selle karistusaja korraldamine peab ikkagi algama vastuvõtmise faasist alates ning juba siin oleme me kohustatud planeerima kinnipeetava karistuse kandmise etapid ning nendel etappidel läbiviidavad protsessid planeerima . Selleks peaks olema Justiitsministeeriumi poolt valmis koostatud ühtsete toimingute protsesside süsteem, mida on vaja hakata ellu viima. Justiitsministeeriumi poolt minu arvates seepärast, et ta oleks kõikidele vanglatele ühtne , üheselt mõistetav ja rakendatav. Meie süsteemis seda ei ole.

Veelgi enam- uurides teiste vanglate kodukordi , siis mitte üheski teises vanglas, peale Murru Vangla, ei ole sellise kategooria kinnipeetavate vangistuse korraldamisest sisuliselt mitte ühtegi rida, kõik toimingud tehakse analoogselt lühema ajalist vangistust kandvate kinnipeetavatega sarnaselt.

Sellest võib järeldada ainult üht- ei peeta oluliseks tuua välja eluaegsete vangide karistuse täideviimise (elu) korraldamist.

Oma uurimustöös kasutasin ankeetküsitlust ja ka intervjuusid, mille tulemusena selgusid mitmed asjaolud, millele peaks tähelepanu pöörama.

Oma ankeetküsitluses pöördusin ma esmalt viisakalt kinnipeetavate poole, tutvustasin ennast, selgitasin selle küsitluse põhimõtet, palusin vastata võimalikult korrektselt ning teemakohaselt, rõhusin konfidentsiaalsusele ning jätsin neile võimaluse isiklike arvamuste avaldamisteks probleemidele, mida küsimustes polnud võib-olla kajastunud ning lõpuks pidasin vajalikuks ka neile tänu avaldada oma mõtete avaldamise eest.

Ankeetküsitluses esitasin ma järgmised küsimused:

- ✓ tänaseks on Teil oma karistusest ära kantud ....
- ✓ võimalus taotleda ennetähtaega vabanemiseks saabub...
- ✓ kas seaduses ettenähtud tähtaeg ennetähtaegseks vabanemiseks on/ei ole mõistlik (kui ei, siis lisage oma märkused)
- ✓ missuguseid probleeme näete kerkimas enda ette, juhul kui tekib võimalus vabaneda ennetähtaegselt
- ✓ mida võiks Teie arvates vangla juhtkond teha teisiti Teie karistuse täideviimisel

Kuna küsitlus oli toime pandud erinevates vanglates ja kaheksa erineva kinnipeetava suhtes, siis tulemuste kokkuvõtteks võib öelda, et on püstitatud peamised probleemid: piisava tähelepanu puudumine, õppimise suhteline korraldamatus, töötamisvõimaluse puudumine, isikuarve kasutamisega seonduvad probleemid, isiklike asjade omamisest ja nende soetamisest jms., kuid seda teemat peaks eraldi käsitlema ja põhjalikumalt pärast mõiste -eluaegne või pikaajaline vang - sisse viimine.

Enamus ankeetides oli kommentaariks ennetähtaegsele vabanemisele toodud, et kellele neid kolmekümne aasta pärast enam vaja on- ei ühiskonnale ei sugulastele-tuttavatele ning isegi mitte enestele.

Üks kinnipeetavatest tõi isegi välja sellise mõtte, et kolmekümne aasta pärast pole enam kedagi vaja välja lasta!

Kõikides ankeetküsitlustes koorus välja, et teistes Euroopa riikides käsitletakse lühemat võimaliku ennetähtaegset vabanemisaega – miks siis Eesti ei ole oma seadusega nii kaugele jõudnud?

Intervjueerides oma uurimuses lisaks ankeetküsitlustele mitut eluaegset vangi, on nad enamuse oma vestlustes puudutanud mitmeid probleeme nende vangistuse korraldamises:

- ✓ esmaste toimingute, vestluste ja programmide vähesus karistuse kandmise algfaasis
- ✓ töötamise ja õppimise sisulise võimaluse puudumine
- ✓ vangla spordisaali kasutamine
- ✓ mõningate töötajate ebakompetentsus oma ametikohal (väljendusoskus, seaduste tundmine, ümbruse tajumine)
- ✓ ka nemad on leidnud , et neid peaks eraldi kohtlema võrreldes teiste vangidega (osa vangidest on lausa soovinud nende paigutamist üksikkambrisse)

Siiä tooks väljavõtte **Murru Vangla Kodukorrast**, mis oli ka ainuke võrreldes teiste vanglate kodukordasid, mis reguleerib paraku ainult nende liikumist ja vanglaametnike mõningaid toiminguid ning see on Murru Vangla Kodukorra 26. peatükk. Teiste vanglate kodukordades polnud paraku ühtegi sellelaadset punkti või sätet.

26.peatükk

Eluaegset vabadusekaotust kandvate kinnipeetavate liikumine.

200. Kinnipeetavad liiguvad oma korruse koridori sektsioonis päevakorras ettenähtud ajal. (punkt on asjakohane- direktor saab kinnitada päevakorra vastavas eluosakonnas ning teemal on seaduslik alus).

201. Kambrite uste avamine ja sulgemine (lukustamine) toimub vähemalt kolme vanglaametniku juuresolekul, kellest üks siseneb kambrisse , loeb üle seal asuvad kinnipeetavad ja teostab kambri tehnilise ülevaatus. Teised vanglaametnikud asuvad kambri ja koridori välisuste juures. (väga oluline punkt teenistuse turvalisuse seisukohalt, kuigi jah praktikas on sellise punkti täitmine koosseisude vähesuse tõttu raskendatud).

202. Kinnipeetavate kambrist väljumine ja sinna sisenemine väljaspool päevakorraga sätestatud aega toimub vangla peaspetsialist- korrapidaja korraldusel. (siin tulevad kõne alla erakorralised sündmused – näiteks mingi režiiminõuete rikkumise vältimatu lahendamine, meditsiiniline abi jms).

203. Kinnipeetavate oma korruse koridori vaba liikumise ajal peavad kambri ukSED olema suletud (mitte lukustatud)- siin pole midagi kommenteerida

204. Kinnipeetavate oma korruse koridorist väljaviimine väljapoole oma eluosakonda (kokkusaamisele jms)

Kinnipeetava karistuse kandmise koha sätestab ära Vangistusseaduse § 5 – täitmisplaani sätestab kinnipeetava ning vastuvõtmiseks pädeva vangla ja selle täitmisplaani kinnitab justiitsminister.

Selleks pädevaks vanglaks peab minu arvates olema ikkagi mõni kaasaegne vangla (praegu on meil selleks Tartu Vangla, tulevikus ka Viru Vangla).

Sellepärast, et eluaegsed vangid on ikkagi **erakordset karistusmäära** kandvad kinnipeetavad ning nende vangistuse täideviimisel on oluline järgida kõiki ohutusnõudeid. Ega siis ilmaasjata ei ole inimest karistatud erakordse karistusmääraga, vaid ikka tema poolt sooritatud tegude eest. Teda on isoleeritud ühiskonnast kohtu poolt eluks ajaks.

Kui inimene oli ühiskonnale ja inimestele nii palju kurja teinud, et kohus pidas vajalikuks teda eluks ajaks isoleerida, siis miks see ohtlikus lõpeb kohtusaalis, miks ei arvestata selle inimese võimaliku ühiskonnaohtlikkusega vahetult pärast kohtuotsust?

Kinnipeetavad on vanglatest ennegi põgenenud, siis ei saa välistada ka praegu nende põgenemisi. Sellega minu arvates arvestanud ei ole. Ükskõik kui kõrgel tasemel on meie vangide rehabilitatsioon, meie resotsialiseerimisprogrammide läbiviimine kinnipeetavatele, soodustav seadusandlus (kinnipeetavate ennetähtaegne vabastamine, lühiajalised väljaviimised jms), ei tohiks me unustada – inimene ei muutu ja teda ei saa muuta üle öö!

Viimast võib väita üheselt- meie tänane karistuspoliitika ei näe ette mitte ühtegi eraldi kohtlemisprintsipi sellise kategooria kinnipeetavate suhtes. Sellise kategooria kinnipeetavate suhtes ei ole loodud mittemingisuguseid seadusandlike akte, tegevusjuhendeid, resotsialiseerimisprogramme, isegi ei ole mõeldud nende kinnipeetavate kinnipidamiseks mõeldud kinnipidamiskohtade turvalisuse üle.

Tahaks tuua lihtsa näite Murru Vanglast.

Murru Vangla üks eluosakondadest, kus peetakse kinni ka eluaegseid kinnipeetavaid, asub vahetult transpordipääsle ligiduses. Sellest pääslast toimub autotranspordi läbipääs vangla territooriumile ja tagasi välja. Kuna transpordipääsle on vana ja amortiseerunud, siis selle läbilaskevõime, teenistuse korraldamine, kontroll jms on tõsiselt raskendatud. Selle transpordipääsle läbilaskevõimalused ei vasta kaasaegsetele nõuetele ja normidele, sageli tuleb avada transpordipääsle mõlemad väravad, mida küll teha ei tohiks, aga see hoone on ehitatud nn „stagnaajal“ ning ei ole mõeldud tänaste vajaduste rahuldamiseks. Selleks puhuks rakendame me täiendavat relvastatud lisajõudu välisvalve koosseisust. Samas on meie vangla päevakava nii tihe, et vajadus eluaegse vangid väljaviimiseks oma eluosakonnast on vajalik teostada kohe. Saabubki selline situatsioon, kus on avatud transpordipääsle mõlemad väravad, seisab seal pensionieale lähenev valvur relvaga, eluaegne vang juhuslikult ja pahaaimamatult viiakse eluosakonnast välja.

Edasine võib olla ettearvamatut.

Kui nüüd vaatame siin Ämari Vangla olukorda ei ole see mitte põrmugi parem, sest sealne piire on juba nii ajast ja arust ning loodusjõududest mõjutatuna ei seisa enam kohati püstigi. Kui nüüd siia toome ka mõlema vangla eluosakondade tehnilised seisundid ja olme(kambrite sisustus, ventilatsioon, ruumide paigutus jms), siis ei vasta see küll mittemingisugustele kehtivatele nõuetele.

Siit minu poolne esmane tähelepanek- eluaegsed vanglakaristust kandvad kinnipeetavad peavad olema paigutatud kaasaegsetesse vanglatesse, kus on võimalik korraldada nende nõuete kohast järelevalvet, lahendada nende olmetingimusi, teostada mitmesuguseid sotsiaalprogramme jms. Siin peab kindlasti vangla arhitektuur ja seisund seda täideviimist toetama.

Lisame siia veel töötajate vähesuse vanglates ning mis ka ankeetidest välja tuli haritud töötajate olemasolu. Puudust tuntakse otseselt nii kontaktisikutest, sotsiaaltöötajatest ja psühholoogidest, nende aja piiratusega, sest lisaks eluaegsetele vangidele on eelpool nimetatud töötajate tööülesanneteks ka teiste eluosakondades viibivate kinnipeetavatega ning kohati ka teistes eluosakondades olevate kinnipeetavatega (siin on probleem ametikohtade täituvuse ja nende asendustega puhkuste, haiguste jms korral).

Veelgi parem oleks nende koondamine ühte vanglasse (spetsialiseerumine) praegu veel ühte osakonda, kus tegeleks nendega üks vangla, ühed inimesed (selleks täiendava suunitlusega väljaõppe saanud kontaktisikud, sotsiaaltöötajad, julgeolekuspetsialistid ja psühholoogid).

Väga head mälestused on jäänud Patarei Vanglast, kus selline asi oli võimalik ja seda ka tehti. Kinnipeetavad olid paigutatud eraldi osakonda (nn „korrustele“) kus nad olid igati turvaliselt kontrolli all, nendega tegeleti ning selleks olid kindlad inimesed. Eluaegsete vangide probleemidega tegeles kindel režiimitöötaja, julgeoleku spetsialist ja sotsiaaltöötaja. Korrapidaja abina püüdsime sinna paigutada üldiselt ühtesid ja samu valvureid, kes olid nendega kohanenud ja ka kinnipeetavad teadsid nende nõudmisi ning selles valdkonnas kerkis üldiselt probleeme vähe üles. Mingil määral murdepunkt oli see kui nad lubati oma seksioonis vabalt ringi liikuma (vt *Vangistusseadus* §8), mis tekitas meil mõningaid vastakaid arvamusi ning ka kinnipeetavatel tekkis omavahelisi konflikte isiksuse tasandil. Mitmed kinnipeetavad on oma vestluses märkinud, et

selline lähenemine oli nende jaoks kõige vastuvõetavam ja tekitavad meeldivaid mälestusi.

Eluaegset vanglakaristust kandva kinnipeetava vastuvõtufaasi pikkus peaks minu arvates olema tunduvalt pikem periood (vt eelpool toodud Inglismaa ja Saksamaa eluaegsete vanglakaristuste täideviimise korraldusi), mil ta asub eranditult kinnises kambris ja tema kinnipidamistingimused on kõige rangemad. Selle aja jooksul tegeletakse kinnipeetavaga põhjalikult, selgitatakse välja tema vajadused mitmesugustele sotsiaalsetele programmidele, haridusvajadusele, kontaktidele teiselpool vanglamüüre olevate võimalike sugulastega.

Pärast vastuvõtufaasi on võimalik, arvestades tulemusi temaga tegelemisel , eluaegne vang viia kergemale kinnipidamisrežiimile, kus temaga teostatavad programmid ja tegevused vaadatakse ümber ja tegeletakse võib-olla teistel alustel.

Mõningad kinnipeetavad on võimalik üle viia järgmisele tasandile, mõningate puhul peaks veel kindlasti teostama mitmesuguseid programme. Kindlasti tuleb siin arvesse võtta võimalikud narkootikumide ja alkoholi tarbimine, mis vanglas peaks olema välistatud, kuid praktika näitab midagi muud, arvestada psühholoogi julgeolekutöötaja, kontaktisiku ja sotsiaaltöötaja arvamustega- nendega vahetult programmide läbiviijatega.

Tingimisi ennetähtaegsel vabastamisel ei peaks olema seadusandja nii jäik väljatoodud aastate(30) suhtes, vaid lähtuvalt arenenud riikide praktikast oleks ka meil otstarbekas selle aja ümber vaatamine ja võib-olla mõistlik 15 aasta peale tuua, see mõte kajastus enamustes intervjuudes ja ankeetküsitlustes.

15 aastat on pikk aeg, selle aja jooksul on kinnipeetav soovi korral saanud läbida väga palju programme , täiendanud enda olemasolevat haridustaset jms.

Lõpetuseks tahaks tuua väljavõtteid ühest kohtuotsusest, kuigi neid on paarkümmend, eluaegse kinnipeetava Romeo Kalda vaidlustes Tartu Vanglaga, mis ilmestab üheselt, et selline kategooria kinnipeetavaid vajab eraldi esiletõstmist ning eraldi teema käsitlust, et vältida mõttetuid ja kulukaid kohtuvaidlusi.

Romeo Kalda esitas Tartu Halduskohtule kaebuse Tartu Vangla direktori toimingute peale seoses vangla direktori poolt antud kommentaaridega, mis on avaldatud 14. jaanuari 2005 ajalehes SL Õhtuleht pealkirja all „Politseinikutapja nõuab leebet elu.. Kaebuse põhjenduste kohaselt vangla direktori poolt antud kommentaarid ajalehele SL Õhtuleht tuleb tunnistada õigusvastaseks ja põhiseadusega vastuolus olevaks. Ajalehes ilmunud väited, et kaebaja sooviks on vanglast põgenemine ja pantvangi võtmine, on kaebaja jaoks solvavad ja põhjustavad kaebaja suhtes vihavaenu. Samuti on ebaõige vangla direktori kommentaar, et kaebaja oskab kohtus hästi manipuleerida. Vangla direktor on kaebaja suhtes rikkunud vangistusseaduse (edaspidi VangS) § 132 nõudeid, kuna direktor on avaldanud talle teatavaks saanud asjaolusid, rikkudes ametisaladuse hoidmise kohustust.“ (*Kohtulahend number 2-3-396/05*)

Vangla direktor ei ole VangS § 132 sätteid rikkunud, kuna selles kontekstis on mõeldud andmeid, mis direktor on teada saanud seoses teenistusülesannetega, kuid antud juhul on selgitatud käeraudade kasutamise vajalikkust vanglas.

(*Kohtulahend number 2-3-396/05*)

Tartu Vangla direktor Andrus Kõre nimetas kinnipeetava Romeo Kalda manipuleerimisoskust kohtus, viidates sellega asjaolule, et ta ei pea Romeo Kaldat rumalaks, vaid sõnaosavaks ja targalt oma seisukohti kaitsvaks inimeseks, mistõttu ei ole nimetatud kommentaar käsitletav solvanguna või vihavaenu õhutamisenähtena. Sõnadega Kalda ainus võimalus vanglast põgeneda on pantvangi võtmine, püstitas Tartu Vangla direktor Andrus Kõre hüpoteesi, mille eesmärk oli selgitada, et Tartu Vanglas kasutatavad turvameetmed välistavad muul viisil väljapoole vanglat pääsemise ilma seadusliku aluseta. Arvestades kinnipeetava Romeo Kalda toimepandud kuritegusid, nende põhjal mõistetud karistuse iseloomu, vanglas toimepandud režiimirikkumisi ning kinnipeetava üldfüüsilist

seisundit, ei välista Tartu Vangla direktor Andrus Kõre enda püstitatud hüpoteesis kirjeldatud stsenaariumi võimalikkust", seega ei olnud need ajakirjaniku enda poolt antud hinnangud, vaid ajakirjanik edastas avalikkusele vangla direktori A. Kõre poolt öeldut. (*Kohtulahend number 2-3-396/05*)

Kohtuasjades vaadatakse seda, et kui on vangla, siis sellised nõudmised nagu käeraudade kandmine poleks vanglas vajalik, aga Kalda ainus võimalus vanglast põgeneda on pantvangi võtmine. Kui me ei taga ohutust vangla sees, loome reaalse riski oma ametnikele., ei sisalda selliseid asjaolusid, mis oleksid olnud direktorile teatavaks saanud seoses teenistusülesannete täitmisega. Tegemist on 6 vangla direktori omapoolse põhjendusega sellele, miks peeti vajalikuks kohaldada R. Kalda suhtes täiendava julgeolekuabinõuna käeraudu. Õige on halduskohtu seisukoht, et vangla direktor ei ole ajalehe artiklis esitatud kommentaarides kaebaja au ega head nime riivanud ning apellatsioonkaebus on selles osas põhjendamatu. Vastavalt PS §-ile 17 ei tohi kellegi au ega head nime teotada. (*Kohtulahend number 2-3-396/05*)

Kui meil oleks süsteem nendega toimimiseks seaduslikult rakendatav , oleks ka ametnikel tunduvalt lihtsam oma tööülesandeid täita. Kohtuotsuses on ära toodud märksõnad, mis peaks piisavalt tähelepanu osutama probleemidele, mis kaasnevad eluaegse vangistuse korraldamisel- põgenemine, pantvangi võtmine, manipuleerimine, avalikkuse tähelepanu.

Praegusel momendil kulutama me ametnike aega ja maksumaksja raha selliste kohtuasjade suhtes, mida oleks võimalik vältida. Samas kui neid kohtuotsuseid lugeda, tulevad sisuliselt välja kõik need probleemid, mida ma oma töös olen püstitanud.

KOKKUVÕTE

Vangistuse täideviimist reguleerivates seadusandlikes aktides ei ole praktiliselt üldsegi käsitletud eluaegse vangistuse täideviimist, sellele ei ole pööratud piisavalt tähelepanu ning teadvustatud aktuaalse probleemina. Sellel põhjusel saigi käesolev lõputöö ülesehitatud.

Diplomitöö käigus on käsitletud teemat asjaolu tähtsustamiseks – mõiste eluaegne (pikaajaline) vang, selgitatud välja reguleerivate kordade ja aktide puudumise kohta vanglates , toodud näited võrdlusteks eluaegse vangistuse korraldamise kohta teistes riikides ning põhjendatult mõningate töötajate professionaalse hariduse täiendamise pakilisest vajadusest. Uurimuse käigus on ka vesteldud mõningate eluaegset vanglakaristust kandva kinnipeetavaga, tehtud küsitlused.

Uurimuse praktilise töö tulemusena on välja selgitatud, et on oluline välja tuua eluaegse(pikaajalise) vangi mõiste seadusandluse aktides(Vangistuseseaduses, Vangla Sisekorraeeskirjades, Vangistuse- ja eelvangistuse täideviimise korraldamine jms), korraldada vastavate korralduste ja juhenditega nende vangistuse korraldamist, tõsta töötajate kompetentsus läbi spetsiifiliste koolituste näol, selgitada välja vanglaasukate vajadus teatud grupitööde ja individuaalprogrammide järele.

Eluaegse vangistuse täideviimisel on oluline teadvustada ühiskonnale , et süüdimõistva kohtuotsuse puhul ei lange ära koheselt selle inimese ühiskonna ohtlikus koheselt kohtusaalis, vaid selle sama probleemiga tuleb tegeleda veel vanglaski pikemat aega.

Seepärast ongi oluline see, et inimesega on vaja pidevalt tegeleda, tegeleda ja veelkord tegeleda.

Ainult sellise tegevusega on nende inimestega võimalik meie ühiskonnas võimalik edasi elada!

РЕЗЮМЕ

В законодательных актах регулирующих приведение в исполнение тюремного заключения практически не отражено исполнение пожизненного тюремного заключения. Данной теме не уделено достаточно внимания, и она не признана актуальной проблемой в обществе. Вышеизложенные причины являлись основополагающими при создании данной работы.

При написании дипломной работы были отражены обстоятельства, обозначающие – понятие пожизненного (долгосрочного) заключения. Кроме того, были выявлены недостатки регулирующих актов и правил, касающихся пожизненного заключения в тюрьмах, а также для сравнения были приведены примеры организации пожизненного заключения в других государствах. Более того, была обоснована практическая необходимость получения профессионального дополнительного образования для некоторых работников. В ходе данной работы также были проведены беседы и опросы с некоторыми пожизненными заключенными.

Практическим результатом работы явилась необходимость введения понятия пожизненного (долгосрочного) заключения в законодательные акты (Закон о Тюремном Заключении, Правила Внутреннего Распорядка Тюрьмы, Порядок Приведения в Исполнение Предварительного и Тюремного Заключения и т.д.). Также приведение тюремного распорядка в соответствие с тюремными руководствами и распоряжениями, поднятие компетентности работников с помощью специального обучения, выяснение потребности заключенных посредством индивидуальных программ и групповых занятий.

При исполнении пожизненного тюремного заключения для общества необходимо осознать, что при решении суда о признании виновности человек не становится в тот же самый момент, непосредственно в зале суда, безопасным для общества, а решением данной проблемы необходимо еще

длительное время заниматься в тюрьме. В связи с этим нужно постоянно проводить работу с пожизненным заключенным.

Только такой подход дает возможность жить дальше с таким человеком в обществе!

Kasutatud kirjandus.

1. Eesti Vabariigi Põhiseadus (RT 1992,26,349)
2. Karistusseadustik (RT I 2001, 61, 364)
3. Vangistusseadus (RT I 2000, 58, 372)
4. Vangla Sisekorraeeskiri (JM määrus RTL 2000, 134, 2139)
5. Vangistuse ja eelvangistuse täideviimise üle järelevalve korraldamine. (JM määrus nr 23, RTL 2003, 45, 658).
6. Murru Vangla Kodukord (Murru Vangla direktori käskkiri nr 42, 22.04.2004).
7. Laine. M. Sissejuhatus kriminoloogiasse ja hälbiva käitumise sotsioloogiasse. Eesti Riigikaitseakadeemia. 1997.
8. Sootak. J, Pikamäe. P. Karistusseadustik(kommenteeritud väljaanne). Juura. Tallinn 2004.
9. HMPrisonService http://www.hmprisonservice.gov.uk/assets/documents/10000589pib_life.pdf).
10. Kohtulahend number 2-3-396/05